ФАКУЛЬТЕТ АВТОМАТИКИ, ТЕЛЕМЕХАНІКИ ТА ЗВ'ЯЗКУ

Кафедра транспортного зв'язку

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до лабораторних занять
з дисципліни

«МІКРОПРОЦЕСОРНА ТЕХНІКА»

Харків – 2016

Методичні вказівки розглянуто і рекомендовано до друку на засіданні кафедри транспортного зв'язку 15 березня 2016 р., протокол № 10.

У методичних вказівках викладено основні питання перетворення чисел та отримання практичних навичок при розв'язанні задач з використанням різних систем числення, правил додавання, віднімання, множення і ділення у різних системах числення, застосування правил побудови прямого, додаткового, зворотного кодів у двійковій системі числення.

Для студентів всіх форм навчання та напрямків факультету АТЗ, слухачів ІППК.

Укладачі:

доценти І.В. Ковтун,
Н.А. Корольова

Рецензент

доц. Л.А. Клименко

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до лабораторних занять
з дисципліни

«МІКРОПРОЦЕСОРНА ТЕХНІКА»

Відповідальний за випуск Корольова Н.А.

Редактор Третьякова К.А.

Підписано до друку 21.04.16 р.

Формат паперу 60х84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 1,25. Тираж 50. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Українська державна академія залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха, 7.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

ЗМІСТ

ВСТУП

Лабораторні роботи з дисципліни «Мікропроцесорна техніка» призначені для закріплення студентами знань, одержаних на лекційних і практичних заняттях, а також набуття навичок експериментального дослідження та опанування правил перетворення чисел при розв'язанні задач з використанням різних систем числення, засвоєння правил додавання, віднімання, множення і ділення у різних системах числення, а також побудови прямого, додаткового, зворотного кодів у двійковій системі числення.

До виконання лабораторних робіт допускаються студенти, що пройшли інструктаж з техніки безпеки й успішно контрольне опитування. Звіт з лабораторної роботи складається кожним студентом окремо. Захист виконаної роботи відбувається на наступному занятті. Під час перебування у лабораторії студенти повинні суворо дотримуватися вимог техніки безпеки щодо роботи з комп'ютерною технікою. Інструктаж з техніки безпеки проводить викладач на початку лабораторних занять, про що кожен студент і викладач засвідчують у лабораторному журналі.

У кінці кожної роботи наведено контрольні питання і завдання, відповіді на які дозволяють визначити ступінь готовності студентів до виконання лабораторної роботи.

ЛАБОРАТОРНА РАБОТА 1

СИСТЕМИ ЧИСЛЕННЯ, ПЕРЕТВОРЕННЯ ЧИСЕЛ З ОДНІЄЇ СИСТЕМИ ЧИСЛЕННЯ В ІНШУ

Мета роботи – опанувати правила перетворення чисел та отримати практичні навички при розв’язанні задач з використанням різних систем числення.

Загальні відомості

Біт – найменша одиниця вимірювання інформації. Біт (binary digit – двійкова цифра 0 або 1) – кількість інформації, що отримується у результаті однократного вибору з двох рівноймовірних подій.

Використання двійкової системи числення пояснюється тим, що для зберігання двійкової цифри необхідний елемент всього з двома дискретними станами, а також прості правила двійкової арифметики.

Вибір одного з двох можливих варіантів дозволяє також розрізняти логічні «true» і «false». Послідовністю бітів можна кодувати текст, зображення, звук або яку-небудь іншу інформацію. Такий метод подання інформації називається двійковим кодуванням.

В інформатиці часто використовується величина, яка називається байтом (byte) і дорівнює 8 бітам. І якщо біт дозволяє вибрати один варіант з двох можливих, то байт, відповідно – один з 256.

Як і для інших стандартних одиниць вимірювання, для біта і байта існують похідні від них одиниці, утворені за допомогою приставок кіло- (к), мега- (М), гіга- (G або Г), тера- (Т) та інших. Але для бітів і байтів вони означають не степені 10, а степені двійки (таблиця 1.1).

8 біт – 1 байт;
1 кбайт – 1024 байт – 2^{10} байт;
1 Мбайт – 1024 кбайт – 2^{10} кбайт – 2^{20} байт;
1 Гбайт – 1024 Мбайт – 2^{10} Мбайт – 2^{20} кбайт – 2^{30} байт;
1 Тбайт – 2^{10} Гбайт – 2^{20} Мбайт – 2^{30} кбайт – 2^{40} байт.

Таблиця 1.1 – Похідні одиниці для біта і байта

Префікс	Степінь 2	Степінь 10
кіло- (к)	2^{10}	$\approx 10^{3}$
мега- (М)	2^{20}	$\approx 10^{6}$
гіга- (G або Г)	2^{30}	$\approx 10^{3}$
тера- (Т)	2^{40}	$\approx 10^{12}$

Система числення – символічний метод запису чисел, подання чисел за допомогою заданого набору спеціальних письмових знаків. Усі системи числення діляться на дві групи: позиційні і непозиційні.

У *непозиційних системах* числення значення цифри (вага, тобто внесок, який вона робить у значення числа) не залежить від її позиції у записі числа. Наприклад, у римській системі числення в числі XXXII (тридцять два) вага цифри X у будь-якій позиції дорівнює десяти (10).

У *позиційних системах* числення значення цифри (вага) залежить від її розташування у числі. Наприклад, у десятковій системі число 757: перша цифра 7 – сім сотень, друга цифра 5 – п'ять десятків, третя цифра 7 – сім одиниць. Позиційні системи зручні тим, що вони дозволяють записувати будь-які числа за допомогою порівняно невеликої кількості знаків. Перевагою позиційних систем є простота і легкість виконання арифметичних операцій над числами, записаними в цих системах.

Позиція цифри в числі називається розрядом. Розряд числа зростає справа наліво, від молодших розрядів до старших. У десятковій системі цифра, що перебуває у крайній праворуч позиції (розряді) означає кількість одиниць, цифра, зміщена на одну позицію вліво, - кількість десятків, ще лівіше – сотень, потім тисяч і т. ін.

Кожна позиційна система характеризується певним алфавітом цифр та основою. Основа позиційної системи числення – кількість різних знаків і символів, які використовуються для зображення цифр у даній системі числення. Значення будь-якого числа визначається не тільки розрядністю (номером позиції), але також «ваговим» значенням та алфавітом системи числення. Будь-яка позиційна система може бути подана поліномом

$$d = a_n \cdot p^n + a_{n-1} \cdot p^{n-1} + \ldots + a_1 \cdot p^1 + a_0 \cdot p^0, \qquad (1.1)$$

де a – алфавіт системи числення;
p – основа системи числення;
n – вага розряду.

Наприклад: $789 = 7 \cdot 10^2 + 8 \cdot 10^1 + 9 \cdot 10^0$.

Існують такі позиційні системи числення:

- *десяткова система* числення має алфавіт з десяти символів (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9), основою системи є 10;
- *двійкова система* числення має алфавіт з двох символів (0, 1), основою системи є 2;
- *вісімкова система* числення має алфавіт з восьми символів (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7), основа системи дорівнює 8;
- *шістнадцяткова система* числення має алфавіт з шістнадцяти символів (0, 1, 2, 3,…, 8, 9, A, B, C, D, E, F), основа системи дорівнює 16.

Подання чисел у форматі з фіксованою і рухомою комою

Двійкові числа в обчислювальних пристроях розміщують у комірках пам'яті і для кожного розряду числа призначається окрема комірка, що зберігає один біт інформації. Сукупність комірок, призначених для розміщення одного двійкового числа, називають розрядною сіткою. Кількість осередків n у розрядній сітці обмежена і залежить від конструктивних особливостей обчислювального пристрою. Розміщення розрядів числа в розрядній сітці проводиться різними способами. Спосіб розміщення визначається формою подання чисел в ЕОМ. Розрізняють дві форми подання двійкових чисел: з фіксованою комою і з рухомою комою.

Цілочислові значення в ЕОМ зберігаються в пам'яті у форматі з фіксованою комою. У тих ЕОМ, в роботі з якими користуються числами з фіксованою комою, застосовується звичайна форма запису чисел, тобто з постійною кількістю розрядів для цілої і дробової частини числа, отже, фіксація коми однакова для всіх чисел. Додавання і віднімання чисел з фіксованою комою проводяться за правилами звичайного двійкового додавання і віднімання, оскільки результат операції не впливає на положення коми. Однак при виконанні множення і ділення необхідно здійснювати корекцію положення коми. Наявність додаткових обчислень при поданні дробових чисел у форматі з фіксованою комою ускладнює розрахунки на ЕОМ. Недоліки формату з фіксованою комою – спостереження за положенням коми і порівняно невеликий діапазон зображених чисел, вони усуваються поданням чисел у форматі з рухомою комою.

Формат з рухомою комою використовується для розширення діапазону та зменшення відносної похибки подання чисел. В цьому форматі розряди числа розбиваються на два поля, що називаються мантиса і порядок. Якщо позначити мантису буквою m, а порядок букв – n, то величина числа $A = \pm\, m \pm n$. Цей запис є еквівалентом форми запису десяткових чисел $A = m \cdot 10^{\,n}$, де m – множник, що містить всі цифри числа (мантиса), а n – ціле число (порядок).

Наприклад: $200 = 2 \cdot 10^2; 36000000000 = 36 \cdot 10^9$.

Для виділення додатних і від’ємних чисел в ЕОМ використовується знаковий розряд, причому знак «+» позначається цифрою 0, а знак «–» – цифрою 1.

Перетворення з десяткової системи числення у двійкову, вісімкову, шістнадцяткову

Метод ділення. Для перетворення цілого числа з десяткової системи числення у будь-яку позиційну систему необхідно розділити десяткове число на основу нової системи числення, потім отриману частку знову розділити на основу нової системи числення і так до тих пір, поки в частці не залишиться число менше, ніж основа нової системи числення.

Число в новій системі числення запишеться у вигляді залишків від ділення, починаючи з останньої частки. Тобто перший залишок дає молодшу цифру, а останній – старшу.

Приклад 1. Десяткове число 197_{10} перетворити у двійкову систему числення.

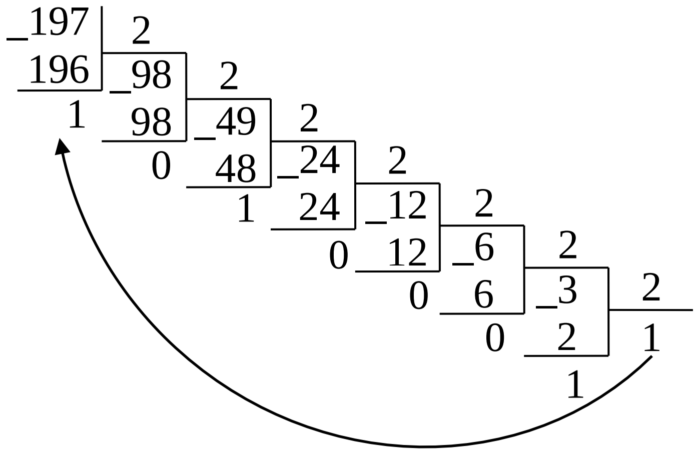

Отже, $197_{10}=11000101_{2}$.

Приклад 2. Десяткове число 197_{10} перетворити у вісімкову систему числення.

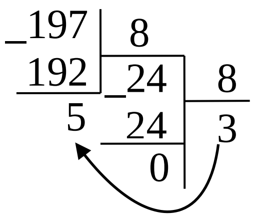

Отже, $197_{10}=305_{8}$.

Приклад 3. Десяткове число 197_{10} перетворити у шістнадцяткову систему числення.

При перетворенні десяткового числа в шістнадцяткову систему треба враховувати, що алфавіт у шістнадцятковій системі числення, починаючи з 10 символу, має букви *A, B, C, D, E, F,* тому якщо в результаті ділення отримуємо числа більші за 9, їх треба переводити в символи шістнадцяткової системи.

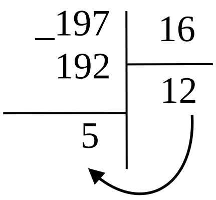

Отже, $197_{10}=C5_{16}$.

Метод віднімання. З десяткового числа віднімається найбільш можливий степінь двійки, у відповідний розряд двійкового числа записується одиниця, якщо різниця менше наступного степеня двійки, то далі записується нуль, а якщо більше – записується одиниця і знову проводиться віднімання, і так доти, поки вихідне число не зменшиться до нуля.

Приклад 4. Десяткове число 149_{10} перетворити у двійкове методом віднімання.

$$
\begin{array}{rl}
- & 149_{10}=10010101_2 \\
 & 128=2^7 \\
\hline
- & 21 \\
 & 16=2^4 \\
\hline
- & 5 \\
 & 4=2^2 \\
\hline
- & 1 \\
 & 1=2^0 \\
\hline
 & 0
\end{array}
$$

Таким чином, $149_{10}=10010101_2$.

Приклад 5. Десяткове дробове число $685{,}5_{10}$ перетворити у двійкове методом віднімання.

$$
\begin{array}{l}
685{,}5_{10}=1010101101{,}1_2 \\
512=2^9 \\
\hline
173{,}5 \\
128=2^7 \\
\hline
45{,}5 \\
32=2^5 \\
\hline
13{,}5 \\
8=2^3 \\
\hline
5{,}5 \\
2=2^4 \\
\hline
3{,}5 \\
2=2^1 \\
\hline
1{,}5 \\
1=2^0 \\
\hline
0{,}5 \\
0{,}5=2^{-1} \\
\hline
0
\end{array}
$$

Таким чином, $685{,}5_{10}=1010101101{,}1_2$.

Метод множення. Даний метод застосовується для перетворення десяткових дробів, зокрема для чисел менших за одиницю. При цьому використовуємо множення числа на два, якщо результат ≥ 1, то в старший розряд записується одиниця, якщо ні – нуль. Множимо на два тільки дробову частину результату і повторюємо процедуру далі до отримання потрібного ступеня точності або до обнулення результату.

Приклад 6. Десяткове число $0{,}321_{10}$ перевести у двійкове методом множення.

0,321·2=0,642	-0
0,642·2=1,284	-1
1,284·2=0,568	-0
0,568·2=1,136	-1
1,136·2=0,272	-0
0,272·2=0,544	-0

Отже, $0{,}321_{10}=0{,}010100_2$.

Приклад 7. Десяткове число $0{,}32812510_{10}$ перевести у вісімкове методом множення.

0,328125·8=2,625	-2
0,625·8=5,00	-5

Таким чином, $0{,}32812510_{10}=0{,}25_8$.

Приклад 8. Десяткове число $0{,}32812510_{10}$ перевести у шістнадцяткове методом множення.

0,328125·16=5,25	-5
0,25·16=4,00	-4

Таким чином, $0{,}3281251010=0{,}54_{16}$.

Перетворення з двійкової, вісімкової, шістнадцяткової систем числення в десяткову

Для перетворення числа з системи числення з основою *p* у десяткову систему числення необхідно скористатися формулою (1.1) і кожній позиції числа присвоїти певну вагу. Потім значення ваги позиції помножується на коефіцієнт, що займає цю позицію. Результати операцій множення, виконаних для всіх позицій числа, підсумовуються.

Приклад 9. Двійкове число 11001100_2 перевести в десяткову систему числення.

$$\overset{7}{1}\ \overset{6}{1}\ \overset{5}{0}\ \overset{4}{0}\ \overset{3}{1}\ \overset{2}{1}\ \overset{1}{0}\ \overset{0}{0}{}_2$$

$$11001100_2 = 1\cdot 2^7 + 1\cdot 2^6 + 0\cdot 2^5 + 0\cdot 2^4 + 1\cdot 2^3 + 1\cdot 2^2 + 0\cdot 2^1 + 0\cdot 2^0 =$$
$$= 128 + 64 + 8 + 4 = 204_{10}\ .$$

Приклад 10. Двійкове число $110111{,}11_2$ перевести в десяткову систему числення.

$$\overset{5}{1}\ \overset{4}{1}\ \overset{3}{0}\ \overset{2}{1}\ \overset{1}{1}\ \overset{0}{1},\ \overset{-1}{1}\ \overset{-2}{1}{}_2$$

$$110111{,}11_2 = 1\cdot 2^5 + 1\cdot 2^4 + 0\cdot 2^3 + 1\cdot 2^2 + 1\cdot 2^1 + 1\cdot 2^0 + 1\cdot 2^{-1} + 1\cdot 2^{-2} =$$
$$= 36 + 16 + 4 + 2 + 1 + 0{,}5 + 0{,}25 = 55{,}75_{10}.$$

Приклад 11. Вісімкове число 537_8 перевести в десяткове.

$$\overset{2}{5}\,\overset{1}{3}\,\overset{0}{7}{}_8 = 5\cdot 8^2 + 3\cdot 8^1 + 7\cdot 8^0 = 320 + 24 + 7 = 351_{10}.$$

Приклад 12. Вісімкове число $1172{,}25_8$ перевести в десяткове.

$$\overset{3}{1}\,\overset{2}{1}\,\overset{1}{7}\,\overset{0}{2},\,\overset{-1}{2}\,\overset{-2}{5}{}_8 = 1\cdot 8^3 + 1\cdot 8^2 + 7\cdot 8^1 + 2\cdot 8^0 + 2\cdot 8^{-1} + 5\cdot 8^{-2} = 634{,}328125_{10}.$$

Приклад 13. Шістнадцяткове число $3B2_{16}$ перевести в десяткове.

$$\overset{2}{3}\,\overset{1}{B}\,\overset{0}{2}{}_{16} = 3\cdot 16^2 + 11\cdot 16^1 + 2\cdot 16^0 = 768 + 160 + 2 = 946_{10}.$$

Приклад 14. Шістнадцяткове число $27A{,}54_{16}$ перевести в десяткове.

$$\overset{2}{2}\,\overset{1}{7}\,\overset{0}{A},\overset{-1}{5}\,\overset{-2}{4}{}_{16} = 2\cdot 16^{2} + 7\cdot 16^{1} + 10\cdot 16^{0} + 5\cdot 16^{-1} + 4\cdot 16^{-2} = 634{,}328125_{10}.$$

Перетворення двійкової системи числення у вісімкову і шістнадцяткову та навпаки

Для перетворення з двійкової системи числення у вісімкову необхідно згрупувати (починаючи з молодшого розряду) по три біти (тріади), далі кожну групу записати однією вісімковою цифрою (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Перетворення двійкових тріад у вісімкові цифри

Двійкові тріади	000	001	010	011	100	101	110	111
Вісімкові цифри	0	1	2	3	4	5	6	7

Приклад 15. Двійкове число 1111011011001_2 перевести у вісімкове:

$$\underbrace{001}_{1}\underbrace{111}_{7}\underbrace{011}_{3}\underbrace{011}_{3}\underbrace{001}_{1},$$

$$001_2 = 1_8;\ 011_2 = 3_8;\ 011_2 = 3_8;\ 111_2 = 7_8;\ 001_2 = 1_8.$$

Отже, $1111011011001_2 = 17331_8$.

З цього прикладу видно, що старші розряди двійкового числа треба доповнювати нулями до 3-х розрядів (тріад) у двійковому коді.

Для перетворення з двійкової системи числення у шістнадцяткову необхідно згрупувати (починаючи з молодшого розряду) по чотири біти (тетради), далі кожну групу записати однією шістнадцятковою цифрою (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3 – Перетворення двійкових тетрад у шістнадцяткові значення

Двійкові тетради	Шістнадцяткові цифри
0000	0
0001	1
0010	2
0011	3
0100	4
1010	5
0110	6
0111	7
1000	8
1001	9
1010	A
1011	B
1100	C
1101	D
1110	E
1111	F

Приклад 16. Двійкове число 111001011011001_2 перевести у шістнадцяткове:

$$\underbrace{0111}_{7}\underbrace{0010}_{2}\underbrace{1101}_{D}\underbrace{1001}_{9},$$

$$1001_2 = 9_{16}; 1101_2 = D_{16}; 0010_2 = 2_{16}; 0111_2 = 7_{16}.$$

Отже, $111001011011001_2 = 72D9_{16}$.

Для перетворення з вісімкової системи числення у двійкову необхідно кожну цифру вихідного числа записати у вигляді еквівалентного трибітного двійкового числа (див. таблицю1.2).

Приклад 17. Вісімкове число 7265_8 перевести у двійкову систему числення:

$$\underbrace{7}_{111}\underbrace{2}_{010}\underbrace{6}_{110}\underbrace{5}_{101}$$

$$5_8 = 101_2;\, 6_8 = 110_2;\, 2_8 = 010_2;\, 7_8 = 111_2.$$

Отже, 7265_8=111010110101_2.

Для перетворення з шістнадцяткової системи числення у двійкову необхідно кожну цифру вихідного числа записати у вигляді еквівалентного чотирибітного двійкового числа (див. таблицю 1.3).

Приклад 18. Шістнадцяткове число $A2E5F_{16}$ перевести у двійкову систему числення.

$$\underbrace{A}_{1010}\ \underbrace{2}_{0010}\ \underbrace{E}_{1110}\ \underbrace{5}_{0101}\ \underbrace{F}_{1111}$$

$$F_{16} = 1111_2;\, 5_{16} = 0101_2;\, E_{16} = 1110_2;\, 2_{16} = 0010_2;\, A_{16} = 1010_2.$$

Отже, $A2E5F_{16}$=10100010111001011111_2.

Перетворення з вісімкової системи числення у шістнадцяткову і навпаки відбувається за допомогою двійкового коду. Для перетворення вісімкового числа у шістнадцяткову систему числення спочатку це число перетворюють у двійкову систему, потім, розбиваючи на тетради, починаючи з молодшого біта, перетворюють у шістнадцяткову за допомогою таблиці 1.3. Для перетворення числа з шістнадцяткової системи у вісімкову дане число перетворюють у двійкову систему, потім розбивають його на тріади, починаючи з молодшого біта, і замінюють тріади відповідними еквівалентами у вісімковій системі.

Приклад 19. Вісімкове число 2473_8 перевести у шістнадцяткову систему числення.

$$\underbrace{2}_{010}\ \underbrace{4}_{100}\ \underbrace{7}_{111}\ \underbrace{3}_{011}$$

$$3_8 = 011_2;\, 7_8 = 111_2;\, 4_8 = 100_2;\, 2_8 = 010_2.$$

$$\underbrace{0101}_{5}\underbrace{0011}_{3}\underbrace{1011}_{B}$$

$$1011_2 = B_{16};\, 0011_2 = 3_{16};\, 0101_2 = 5_{16}.$$

Отже, 2473_8=$53B_{16}$.

Приклад 20. Шістнадцяткове число $CA5F_{16}$ перевести у вісімкову систему числення.

$$\underbrace{C}_{1100}\;\underbrace{A}_{1010}\;\underbrace{5}_{0101}\;\underbrace{F}_{1111}$$

$$F_{16} = 1111_2;\, 5_{16} = 0101_2;\, A_{16} = 1010_2;\, C_{16} = 1100_2.$$

$$\underbrace{001}_{1}\underbrace{100}_{4}\underbrace{101}_{5}\underbrace{001}_{1}\underbrace{011}_{3}\underbrace{111}_{7}$$

$$111_2 = 7_8;\, 011_2 = 3_8;\, 001_2 = 1_8; 101_2 = 5_8;\, 100_2 = 4_8;\, 001_2 = 1_8.$$

Таким чином, $CA5F_{16}$=145137_8.

Порядок виконання

1 Згідно з номером у журналі групи обрати у таблиці 1.4 варіант завдання 1.

1.1 Перевести число $\boldsymbol{a_{10}}$ у двійкову, шістнадцяткову і вісімкову системи числення. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

1.2 Перевести число $\boldsymbol{b_2}$ у десяткову, шістнадцяткову і вісімкову системи числення. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

1.3 Перевести число $\boldsymbol{c_{16}}$ у двійкову, десяткову і вісімкову системи числення. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

1.4 Перевести число $\boldsymbol{d_8}$ у двійкову, шістнадцяткову і десяткову системи числення. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

2 Згідно з номером у журналі групи вибрати з таблиці 1.5 варіант завдання 2.

2.1 Перевести число $\boldsymbol{x_2}$ з двійкової системи числення у десяткову. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

2.2 Перевести число $\boldsymbol{y_{10}}$ з десяткової системи числення у двійкову. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

2.3 Перевести число $\boldsymbol{z_{10}}$ з десяткової системи числення у вісімкову. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

2.4 Перевести число $\boldsymbol{v_{10}}$ з десяткової системи числення у шістнадцяткову. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

Таблиця 1.4 – Варіанти завдання

Номер варіанта	**Число a_{10}**	**Число b_2**	**Число c_{16}**	**Число d_8**
1	2	3	4	5
1	179	11010101	*BD*4	7236
2	157	10101100	*C*2*B*	3415
3	179	10001011	*B*94	7673
4	207	11011000	98*B*	3416
5	197	11011001	*EF*1	56761
6	234	10101010	2*F*8	12761
7	161	1001001	1*F*2	34262
8	217	10011011	*AC*7	2345
9	142	11100011	*F*16	6274
10	160	10010110	*D*4*C*	3457
11	169	11010111	92*E*	1235
12	208	10101101	*AA*1	4327
13	233	10111010	6*C*1	5632
14	225	10010010	*F*74	2347
15	215	10010001	*BCA*	5617
16	165	11001011	4*C*3	5471
17	183	10001110	2*DA*	2347
18	137	10010100	*BF*8	5432
19	165	11100100	*EB*1	6712
20	159	11011110	*A*19	4512

Таблиця 1.5 – Варіанти завдання

Номер варіанта	**Число x_2**	**Число y_{10}**	**Число z_{10}**	**Число v_{10}**
1	110.111	0,759	0,6759	0,5259
2	1000.11	0,458	0,8352	0,4248
3	111.01	0,765	0,3965	0,7645
4	10011.11	0,843	0,9823	0,8443
5	100.011	0,446	0,4961	0,4476
6	1111.101	0,771	0,5661	0,7791
7	1101.1	0,352	0,3672	0,3532
8	10111.11	0,725	0,7275	0,7245
9	1110.011	0,358	0,1552	0,3578
10	11011.01	0,667	0,4678	0,6967
11	11001.001	0,953	0,9582	0,9453
12	11100.101	0,734	0,6314	0,7834
13	1111.011	0,845	0,1465	0,8485
14	1111.11	0,834	0,1184	0,8324
15	10101.1001	0,592	0,6189	0,5992
16	10010.001	0,387	0,4385	0,3877
17	11100.01	0,563	0,9543	0,5633
18	10011.11	0,762	0,3752	0,7672
19	11011.01	0,237	0,2537	0,2357
20	1001.01	0,567	0,3567	0,5367

Завдання для самостійної роботи

1 Згідно з номером у журналі групи вибрати із таблиці 1.6 варіант завдання.

2 Перевести число k_2 з двійкової системи числення у десяткову. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

3 Перевести число l_8 з вісімкової системи числення у десяткову. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

4 Перевести число m_{16} з шістнадцяткової системи числення у десяткову. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

5 Перевести число $\boldsymbol{n_{10}}$ з десяткової системи числення у шістнадцяткову. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

6 Перевести число $\boldsymbol{p_{16}}$ з шістнадцяткової системи числення у вісімкову. Виконати перевірку, зробивши зворотне перетворення.

Таблиця 1.6 – Варіанти завдання

Номер варіанта	**Число k_2**	**Число l_8**	**Число m_{16}**	**Число n_{10}**	**Число p_{16}**
1	1101111	157	19*A*	948	*AB*9
2	1000111	452	*FD*45	279	45*F*
3	1110110	7765	392*E*	346	*ED*3
4	1001111	4443	*CA*3	244	569
5	1000110	445	57*B*2	864	4*B*8
6	1111101	2771	35*F*2	646	*AD*89
7	11011	3352	5*B*4	212	45*D*1
8	101111111	7235	78*C*	356	34*DA*
9	11100011	2356	541*E*	831	*C*567
10	1101101	6674	45*BB*	953	78*B*1
11	11001001	5532	91*A*3	267	49*FA*
12	111010101	2341	9*B*37	373	*F*9*D*6
13	11110111	3451	18*C*4	731	3*C*78
14	11111011	2341	97*F*	852	*E*42*F*
15	101011001	5632	26*C*	368	*A*491
16	100101001	2317	*D*29	942	895*C*
17	11100001	4563	*AA*22	257	34*D*5
18	10011101	7612	56*F*1	538	*DC*38
19	110101101	2337	91*FA*	479	67*CA*
20	10010010	4567	8717	735	*D*348

Зміст звіту

1 Назва роботи.
2 Мета роботи.
3 Завдання та порядок виконання роботи.
4 Результати обчислень.
5 Висновок.

Контрольні питання

- Що таке система числення?
- Яка система числення в обчислювальній техніці використовується як основна?
- Які типи систем числення ви знаєте?
- Чому система числення називається позиційною?
- Які символи містить система з основою 8, 16?
- Чим пояснити широке застосування двійкової системи числення?
- Чому дорівнює вага молодшого розряду цілого числа?
- Як пов’язана вага старшого розряду цілого числа з числом розрядів?
- Чому перший залишок від ділення вихідного числа на основу нової системи є молодшим розрядом числа в новій системі?
- Чому дорівнює вага старшого розряду дробу?
- Яке найбільше десяткове число можна записати трьома цифрами:
  - у двійковій системі;
  - у вісімковій системі;
  - у шістнадцятковій системі
- Яке найбільше натуральне число кодується 7 бітами?
- Яким чином здійснюється переведення чисел, якщо основа нової системи числення дорівнює деякому степеню старої системи числення?
- За яким правилом переводяться числа з десяткової системи числення?
- За яким правилом переводяться числа в десяткову систему числення?

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА 2

АРИФМЕТИЧНІ ДІЇ У РІЗНИХ СИСТЕМАХ ЧИСЛЕННЯ

Мета роботи – засвоїти правила додавання, віднімання, множення і ділення у різних системах числення.

Загальні відомості

Арифметичні операції в усіх позиційних системах числення виконуються за тими ж відомими правилами, з якими працюємо у десятковій системі числення.

Арифметика у двійковій системі числення заснована на використанні правил додавання, віднімання та множення.

Правило додавання	***Правило віднімання***	***Правило множення***
0 + 0 = 0	0 - 0 = 0	0 · 0 = 0
0 + 1 = 1	1 - 0 = 1	0 · 1 = 0
1 + 0 = 1	1 - 1 = 0	1 · 0 = 0
1 + 1 = (1)0	(1)0 - 1 = 1	1 · 1 = 1
перенесення одиниці до старшого розряду	*перенесення одиниці зі старшого розряду*	

Двійкове додавання виконується за тими ж правилами, що і в десятковій системі числення, тобто порозрядно, але з тією лише різницею, що перенесення одиниці в старший розряд проводиться після того, як сума досягне не десяти, а двох (10_2).

Приклад 1. Виконати додавання двійкових чисел 1101_2+1110_2, а саме

$$
\begin{array}{ccccc}
 & 1 & & & \\
+ & 1 & 1 & 0 & 1 \\
 & 1 & 1 & 1 & 0 \\
\hline
1 & 1 & 0 & 1 & 1
\end{array}
$$

Отже, $1101_2+1110_2=11011_2$.

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$$\overset{3}{1}\overset{2}{1}\overset{1}{0}\overset{0}{1}_2 = 1\cdot 2^3 + 1\cdot 2^2 + 0\cdot 2^1 + 1\cdot 2^0 = 13_{10};$$
$$\overset{3}{1}\overset{2}{1}\overset{1}{1}\overset{0}{0}_2 = 1\cdot 2^3 + 1\cdot 2^2 + 1\cdot 2^1 + 0\cdot 2^0 = 14_{10};$$
$$\overset{4}{1}\overset{3}{1}\overset{2}{0}\overset{1}{1}\overset{0}{1}_2 = 1\cdot 2^4 + 1\cdot 2^3 + 0\cdot 2^2 + 1\cdot 2^1 + 1\cdot 2^0 = 27_{10}.$$

Приклад 2. Виконати додавання двійкових чисел $10101{,}11_2+111{,}101_2$,

		1	1	1	1			
+	1	0	1	0	1,	1	1	
			1	1	1,	1	0	1
	1	1	1	0	1,	0	1	1

Отже, $10101{,}11_2+111{,}101_2=11101{,}011_2$.

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$$\overset{4}{1}\overset{3}{0}\overset{2}{1}\overset{1}{0}\overset{0}{1},\overset{-1}{1}\ \overset{-2}{1}\ {}_2 = 1\cdot 2^4 + 0\cdot 2^3 + 1\cdot 2^2 + 0\cdot 2^1 + 1\cdot 2^0 + 1\cdot 2^{-1} + 1\cdot 2^{-2} =$$
$$= 21 + 0{,}75 = 21{,}75_{10};$$
$$\overset{2}{1}\overset{1}{1}\overset{0}{1},\ \overset{-1}{1}\ \overset{-2}{0}\ \overset{-3}{1}\ {}_2 = 1\cdot 2^2 + 1\cdot 2^1 + 1\cdot 2^0 + 1\cdot 2^{-1} + 0\cdot 2^{-2} + 1\cdot 2^{-3} = 7{,}625_{10};$$

$$\overset{4}{1}\overset{3}{1}\overset{2}{1}\overset{1}{0}\overset{0}{1},\ \overset{-1}{0}\ \overset{-2}{1}\ \overset{-3}{1}\ {}_2 = 1\cdot 2^4 + 1\cdot 2^3 + 1\cdot 2^2 + 0\cdot 2^1 + 1\cdot 2^0 + 0\cdot 2^{-1} + 1\cdot 2^{-2} + 1\cdot 2^{-3} =$$
$$= 29 + 0{,}625 = 29{,}325_{10}.$$

Примітка. При додаванні кількох доданків стежити за одиницями перенесення у старші розряди, тому що ці одиниці можуть переходити не тільки в сусідні старші розряди, але і вище.

Приклад 3. Виконати додавання двійкових чисел $1111_2+1101_2+10001_2+0111_2$.

При додаванні першого розряду отримують число 4, яке є трирозрядним двійковим числом 100. Отже, у цьому розряді буде нуль, а перенесення одиниці роблять у 3-й вищий розряд. У 2-му розряді отримують 2, у цьому випадку перенесення роблять у сусідній вищий розряд. У 3-му розряді з урахуванням перенесення двох одиниць виходить число 5, яке дорівнює трирозрядному числу 101 у двійковій системі числення, тому одиницю у цьому розряді залишають, а 100 переносять через один розряд. У 4-му розряді отримують 2, отже, залишають нуль, а одиницю переносять у сусідній вищий розряд. У 5-му розряді отримують 3, яке дорівнює дворозрядному числу 11, одиницю залишають, а другу одиницю переносять у вищий розряд,

	+	1	1	1	1
	+	1	1	0	1
	+	0	1	1	1
	1	0	0	0	1
1	1	0	1	0	0

Отже, $1111_2+1101_2+10001_2+0111_2=110100_2$.

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$1111_2=15_{10}$;
$1101_2=13_{10}$;
$10001_2=17_{10}$;
$0111_2=7_{10}$;
$15+13+17+7=52_{10}$.

$$\overset{5}{1}\overset{4}{1}\overset{3}{0}\overset{2}{1}\overset{1}{0}\overset{0}{0}_2 = 1\cdot 2^5 + 1\cdot 2^4 + 0\cdot 2^3 + 1\cdot 2^2 + 0\cdot 2^1 + 0\cdot 2^0 = 32+16+4 = 52_{10}.$$

Додавання у шістнадцятковій системі числення виконується порозрядно, починаючи з молодших розрядів. Кожний символ перетворюється у десяткову систему числення, потім виконується додавання, а результат обернено переводиться назад у шістнадцяткову систему.

Приклад 4. Виконати додавання двох чисел у шістнадцятковій системі числення $FB_{16}+C6_{16}$,

$$\begin{array}{r} 1 \\ + \quad FB \\ C6 \\ \hline 1C1 \end{array}$$

$B_{16}+6_{16}=11_{10}+6_{10}=17_{10}=16_{10}+1_{10}=11_{16}$;
$F_{16}+C_{16}+1_{16}=15_{10}+12_{10}+1_{10}=28_{10}=16_{10}+12_{10}=1C_{16}$;
↖перенесення з молодших розрядів
$FB_{16}+C6_{16}=1C1_{16}$.

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$FB_{16}=15\cdot16^1+11\cdot16^0=251_{10}$;
$C6_{16}=13\cdot16^1+6\cdot16^0=198_{10}$;
$251_{10}+198_{10}=449_{10}$;
$1C1_{16}=1\cdot16^2+13\cdot16^1+1\cdot16^0=449_{10}$.

Приклад 5. Виконати додавання двох чисел у шістнадцятковій системі числення $FDB_{16} + 49F_{16} + C5A_{16}$:

$B_{16} + F_{16} +A_{16} = 11_{10} + 15_{10} + 10_{10}= 36_{10} = 16_{10} + 16_{10} + 4_{10} = 24_{16}$;
$D_{16}+9_{16} + 5_{16} + 2_{16} = 14_{10} + 9_{10} + 5_{10} + 2_{10} = 29_{10}=16_{10} + 14_{10} = 1D_{16}$;
перенесення з молодших розрядів
$F_{16} + 4_{16} + C_{16} + 1_{16} = 15_{10} + 4_{10} + 13_{10} + 1_{10} = 32_{10} = 16_{10} + 16_{10} = 20_{16}$.
перенесення з молодших розрядів
$FDB_{16} + 49F_{16} + C5A_{16} = 20D4_{16}$.
Зробимо перевірку у десятковій системі числення:
$FDB_{16} = 15\cdot16^2 + 14\cdot16^1 + 12\cdot16^0 = 4059_{10}$;
$49F_{16} = 4\cdot16^2 + 9\cdot16^1 +15\cdot16^0 = 1183_{10}$;
$C5A_{16} = 13\cdot16^2 + 5\cdot16^1 + 10\cdot16^0 = 123162_{10}$;
$4059_{10} + 1183_{10} + 3162_{10} = 8404_{10}$;
$20D4_{16} = 2\cdot16^3 + 0\cdot16^2 + 14\cdot16^1 + 4\cdot16^0 = 8404_{10}$.

При відніманні двійкових чисел, якщо віднімається 0 – 1, то в даному випадку займається 1 зі старшого розряду. Ця зайнята одиниця зі старшого розряду переходить у молодший як дві одиниці (тобто старший розряд подається двійкою більшого степеня) 2 – 1=1. Відповідь записуємо 1.

Приклад 6. Виконати віднімання двійкових чисел $11001_2 – 1101_2$,

$$
\begin{array}{cccccc}
- & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 \\
 & & 1 & 1 & 0 & 1 \\
\hline
 & & 1 & 1 & 0 & 0
\end{array}
$$

Таким чином, $11101_2 - 1101_2 = 1100_2$.

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$\overset{4}{1}\overset{3}{1}\overset{2}{0}\overset{1}{0}\overset{0}{1}_2 = 25_{10}$;

$\overset{3}{1}\overset{2}{1}\overset{1}{0}\overset{0}{1}_2 = 13_{10}$;

$25_{10} – 13_{10} = 12_{10}$;

$\overset{3}{1}\overset{2}{1}\overset{1}{0}\overset{0}{0}_2 = 12_{10}$.

Приклад 7. Виконати віднімання двійкових чисел $11{,}01_2 – 1{,}1_2$,

$$
\begin{array}{ccccc}
- & 1 & 1, & 0 & 1 \\
 & & 1, & 1 & \\
\hline
 & & 1, & 1 & 1
\end{array}
$$

Таким чином, $11{,}01_2 – 1{,}1_2 = 1{,}11_2$.

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$\overset{1}{1}\overset{0}{1},\overset{-1}{0}\ \overset{-2}{0}\ _2 = 3{,}25_{10}$;

$\overset{0}{1},\overset{-1}{1}\ _2 = 1{,}5_{10}$;

$3{,}25_{10} – 1{,}5_{10} = 1{,}75_{10}$;

$\overset{1}{1},\overset{-1}{1}\ \overset{-2}{1}\ _2 = 1{,}75_{10}$.

При множенні у двійковій системі числення двох n-розрядних чисел отримуємо 2^n-розрядний добуток. Множення виконується за допомогою операцій зсуву і додавання.

Приклад 8. Виконати множення двійкових чисел $111_2 \cdot 101_2$,

$$
\begin{array}{cccccc}
 & & & 1 & 1 & 1 \\
 & & & 1 & 0 & 1 \\
\hline
 & & + & 1 & 1 & 1 \\
 & + & 0 & 0 & 0 & \\
 & 1 & 1 & 1 & & \\
\hline
1 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1
\end{array}
$$

Отже, $111_2 \cdot 101_2 = 100011_2$.

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$\overset{2}{1}\overset{1}{1}\overset{0}{1}_2 = 7_{10}$;

$\overset{2}{1}\overset{1}{0}\overset{0}{1}_2 = 5_{10}$;

$7_{10} \cdot 5_{10} = 35_{10}$;

$$\overset{5}{1}\overset{4}{0}\overset{3}{0}\overset{2}{0}\overset{1}{1}\overset{0}{1}_2 = 1\cdot 2^5 + 0\cdot 2^4 + 0\cdot 2^3 + 0\cdot 2^2 + 1\cdot 2^1 + 1\cdot 2^0 = 32 + 2 + 1 = 35_{10}.$$

Ділення двійкових чисел здійснюється за тими ж правилами, що й для десяткових. При цьому використовуються правила двійкового множення і віднімання.

Приклад 9. Виконати ділення двійкових чисел $101010_2 : 111_2$,

$$
\begin{array}{rr|r}
\_ & 101010 & 111 \\
\cline{3-3}
 & 111 & 110 \\
\cline{1-2}
 & \_00111 & \\
 & 111 & \\
\cline{1-2}
 & 0 &
\end{array}
$$

Отже, $101010_2 : 111_2 = 110_2$.

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$101010_2 = 42_{10}$;

$111_2 = 7_{10}$;

$42_{10} : 7_{10} = 6_{10}$;

$110_2 = 6_{10}$.

Першим етапом є знаходження числа в діленому, яке було б більше за дільник (починаючи від старшого розряду). У даному прикладі це число 1010. Далі необхідно підібрати ділене цьому числу. Оскільки це цифра 0 або 1 та 1010 більше за 111, тому в частці пишемо першу 1. Множимо цю 1 на дільник, результат записуємо під ділене, дотримуючись розрядності. Виконуємо віднімання за правилами обчислення у двійковій системі числення. Зносимо наступну цифру діленого й отримане число порівнюємо з дільником. У даному прикладі отримали число 111, яке дорівнює дільнику 111, тому в частці записуємо 1. Знову виконуємо віднімання й отримуємо нуль. Але в діленому залишився останній розряд нуля, тому в частці записуємо нуль. Отже, відповідь 110.

Приклад 10. Виконати ділення двійкових чисел 110010_2:1010_2,

$$
\begin{array}{lr|l}
- & 110010 & 1010 \\ \cline{3-3}
 & 1010 & 101 \\ \cline{1-2}
- & 001010 & \\
 & 1010 & \\ \cline{1-2}
 & 0 &
\end{array}
$$

Таким чином, 110010_2:1010_2=101_2.

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$110010_2 = 50_{10}$;

$1010_2 = 10_{10}$;

$50_{10} : 10_{10} = 5_{10}$;

$101_2 = 5_{10}$.

Приклад 11. Виконати ділення двійкових чисел 11001_2:101000_2,

11001	101000
_110010	0,101
101000	
_101000	
101000	
0	

Отже, 11001_2:101000_2=$0{,}101_2$.

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$11001_2 = 25_{10}$;

$101000_2 = 40_{10}$;

25	40
_250	0,625
240	
_100	
80	
_200	
200	
0	

$25_{10} : 40_{10} = 0{,}625_{10}$.

Як видно з наведених прикладів, операція ділення може бути подана як операція порівняння, зсуву та додавання.

У вісімковій системі числення всі операції проводяться за тими ж правилами, за якими ці дії виконуються у десятковій системі числення. При виконанні операцій додавання і віднімання зручно використовувати вісімкову таблицю здавання, а при виконанні операції множення – таблицю множення.

Приклад 12. Додавання вісімкових чисел 741_8+252_8,

+	7	4	1
	2	5	2
1	2	1	3

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$$\overset{2}{7}\overset{1}{4}\overset{0}{1}_8 = 7 \cdot 8^2 + 4 \cdot 8^1 + 1 \cdot 8^0 = 481_{10};$$

$\overset{2}{2}\overset{1}{5}\overset{0}{2}_8 = 2\cdot 8^2 + 5\cdot 8^1 + 2\cdot 8^0 = 170_{10}$;

$\overset{3}{1}\overset{2}{2}\overset{1}{1}\overset{0}{3}_8 = 1\cdot 8^3 + 2\cdot 8^2 + 1\cdot 8^1 + 3\cdot 8^0 = 651_{10}$.

$481_{10} + 179_{10} = 651_{10}$.

Приклад 13. Віднімання вісімкових чисел 346_8-154_8,

$$
\begin{array}{rccc}
- & 3 & 4 & 6 \\
 & 1 & 5 & 4 \\
\hline
 & 1 & 7 & 2
\end{array}
$$

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$\overset{2}{3}\overset{1}{4}\overset{0}{6}_8 = 3\cdot 8^2 + 4\cdot 8^1 + 6\cdot 8^0 = 230_{10}$;

$\overset{2}{1}\overset{1}{5}\overset{0}{4}_8 = 1\cdot 8^2 + 5\cdot 8^1 + 4\cdot 8^0 = 108_{10}$;

$230_{10} - 154_{10} = 122_{10}$;

$\overset{2}{1}\overset{1}{7}\overset{0}{2}_8 = 1\cdot 8^2 + 7\cdot 8^1 + 2\cdot 8^0 = 122_{10}$.

Приклад 14. Виконати множення вісімкових чисел $31_8 \cdot 23_8$,

$$
\begin{array}{ccc}
\times & 3 & 1 \\
 & 2 & 3 \\
\hline
7 & 3 & 3
\end{array}
$$

Зробимо перевірку в десятковій системі числення:

$\overset{1}{3}\overset{0}{1}_8 = 3\cdot 8^1 + 1\cdot 8^0 = 25_{10}$;

$\overset{1}{2}\overset{0}{3}_8 = 2\cdot 8^1 + 3\cdot 8^0 = 19_{10}$;

$25_{10} \cdot 19_{10} = 475_{10}$;

$\overset{2}{7}\overset{1}{3}\overset{0}{3}_8 = 7\cdot 8^2 + 3\cdot 8^1 + 3\cdot 8^0 = 475_{10}$.

Приклад 15. Виконати множення вісімкових чисел $1170{,}64_8 \cdot 46{,}3_8$:

$$
\begin{array}{r}
1170,64 \\
\underline{46,3} \\
355\,234 \\
7324\,70 \\
\underline{47432\,0} \\
57334,134\,.
\end{array}
$$

Таким чином, $1170.64_8 \cdot 46,3_8 = 57334,134_{(8)}$.

Зробимо перевірку у десятковій системі числення:

$1170,64_8 = 8^3 \cdot 1 + 8^2 \cdot 1 + 8^1 \cdot 7 + 8^0 \cdot 0 + 8^{-1} \cdot 6 + 8^{-2} \cdot 4 = 632,8125_{10}$;

$46,3_8 = 8^1 \cdot 4 + 8^0 \cdot 6 + 8^{-1} \cdot 3 = 38,375_{10}$;

$632,8125_{10} \cdot 38,375_{10} = 24284,1796_{10}$;

$57334,134_{(8)} = 8^4 \cdot 5 + 8^3 \cdot 7 + 8^2 \cdot 3 + 8^1 \cdot 3 + 8^0 \cdot 4 + 8^{-1} \cdot 1 + 8^{-2} \cdot 3 + 8^{-3} \cdot 4 = =24284,1796_{10}$.

Порядок виконання

1 Виконати розрахунок числа:

$$a = ((N \cdot 181 + 45341) \cdot g)\%61492 + 546;$$
$$b = ((N + g) \cdot 151)\%62 + 46;$$
$$c = ((N + g) \cdot 37)\%14 + 8,$$

де N – номер за журналом; g – код групи; % – залишок від ділення 2-х чисел.

2 Перевести число a у двійкову, вісімкову та шістнадцяткову системи числення.

3 Перевести число b у двійкову, вісімкову та шістнадцяткову системи числення.

4 Перевести число c у двійкову, вісімкову та шістнадцяткову системи числення.

5 Виконати додавання двох чисел a і b у двійковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

6 Виконати додавання двох чисел a і c у вісімковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

7 Виконати додавання двох чисел b і c у шістнадцятковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

8 Перемножити числа a і b у двійковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

9 Перемножити числа c і b у вісімковій системі числення. Перевірити результат в десятковій системі числення.

10 Виконати віднімання двох чисел a і b у двійковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

11 Виконати ділення двох чисел b і c у двійковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

12 Виконати віднімання двох чисел a і c у вісімковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Арифметичні операції у двійковій системі числення (таблиця 2.1).

1 Виконати додавання у двійковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

2 Виконати додавання у двійковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

3 Виконати множення у двійковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

4 Виконати віднімання у двійковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

Таблиця 2.1 – Варіанти завдання

Номер варіанта	**1**	**2**	**3**	**4**
1	2	3	4	5
1	11011+1011	11,101+111,01	1011·11	11011–1101
2	11011+101111	101,101+11,0001	111·1001	10010–1011
3	110111+11011	110,101+11,001	101·101	11001–1010
4	110111+11011	0111,101+111,01	11·1010	10101–1100
5	110111+101011	1111,10+11,101	1011·101	11001–1001
6	1101011+10111	1001,11+11,1	101·110	11101–1101
7	110111+101011	11,101+110,101	101·101	10001–1111
8	11011+10111	111,10+11,1101	101·1010	10111–1000
9	110111+10111	1111,1+11,101	1110·101	11101–1001
10	110101+11011	111,101+1,1101	1010·100	10000–1111
11	110111+10011	11,11+111,011	1100·1010	10011–1011

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5
12	1101011+1011	11,111+111,01	1011·1101	11010–0101
13	110111+11011	111,101+11,1	1010·1110	10001–0001
14	110101+11011	1111,1+11,101	1010·1101	10101–0111
15	110101+111011	101,101+110,1	10101·111	11111–1001
16	110111+10011	111,01+110,101	110·1110	10011–0111
17	110111+11111	111,101+111,1101	1011·1111	11101–1011
18	110101+1111	10,101+11,01	1111·110	11110–0011
19	11011+10011	111,01+110,11	100·1101	11100–1001
20	1101011+11011	111,11+11,101	10101·11	10111–1010

Завдання 2. Арифметичні операції у різних системах числення (таблиця 2.2).

1 Виконати додавання у вісімковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

2 Виконати віднімання у вісімковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

3 Виконати додавання у шістнадцятковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

4 Виконати ділення у двійковій системі числення. Перевірити результат у десятковій системі числення.

Таблиця 2.2 – Варіанти завдання

Номер варіанта	**1**	**2**	**3**	**4**
1	2	3	4	5
1	343+424	5322–432	*A*2*DB*+3*FEC*	10110:1011
2	422+423	7322–134	328*F*+*CB*26	11011:1010
3	532+643	6427–244	8*AF*7+9*ED*1	10011:1001
4	653+723	5322–375	3*CE*3+2*BCF*	11101:1111
5	642+734	1234–573	246*E*+*A*234	10101:1101
6	643+275	7532–421	*FE*71+*A*46*B*	11110:0011
7	732+367	4352–212	29*AC*+429*F*	10101:0101
8	324+532	6343–743	*D*3*B*6+1*F*8*A*	1001:1101
9	643+733	6437–432	36*F*9+8*ED*1	11010:1000
10	233+174	3332–643	435*A*+*DE*67	11101:0011
11	321+457	7437–422	*B*3*C*8+137*E*	11101:0111
12	123+461	5375–677	53*FA*+1*B*79	10001:1111

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5
13	577+321	3532–357	*D*329+*BA*72	11111:0101
14	657+321	3464–242	45*FD*+*A*28*B*	10101:1101
15	732+432	7557–122	54*FE*+*AB*32	11011:1001
16	435+277	3545–554	*C*6*B*8+234*E*	10100:1110
17	157+354	1123–432	3546+*AFDE*	11010:1011
18	313+423	6573–355	53*FC*+*A*249	10000:1010
19	436+734	7551–465	*D*7*AE*+*C*465	11010:0010
20	274+177	2531–241	34*DC*+*AF*45	10111:0101

Зміст звіту

1 Назва роботи.
2 Мета роботи.
3 Завдання та порядок виконання роботи.
4 Результати розрахунків.
5 Висновок.

Контрольні питання

- Які арифметичні дії у двійковій системі числення?
- Які арифметичні дії у вісімковій системі числення?
- Які арифметичні дії у шістнадцятковій системі числення?
- Які правила додавання двійкових чисел з фіксованою комою?
- Виконати додавання 10001_2+11101, $AFA_{16}+5C_{16}$.
- Виконати віднімання $1011101_2–100101_2$.
- Виконати множення $101101_2 \cdot 1101_2$.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА 3

ПРЯМИЙ, ДОДАТКОВИЙ ТА ЗВОРОТНИЙ КОДИ

Мета роботи – отримати практичні навички та засвоїти правила побудови прямого, додаткового, зворотного кодів у двійковій системі числення.

Загальні відомості

В обчислювальній техніці з метою спрощення виконання арифметичних операцій застосовують спеціальні коди для подання чисел. Використання кодів дозволяє звести операцію віднімання чисел до арифметичного додавання кодів цих чисел. Застосовують прямий, зворотний і додатковий коди. Прямий код використовується для подання від’ємних чисел у запам'ятовувачі ЕОМ, а також при множенні та діленні; зворотний, додатковий коди – для заміни операції віднімання операцією додавання, що спрощує пристрій арифметичного блока ЕОМ. До кодів висуваються такі вимоги: розряди числа в коді жорстко пов’язані з певною розрядною сіткою, для запису коду знака в розрядній сітці відводиться фіксований та строго визначений розряд. Знаковим розрядом є крайній розряд у розрядній сітці.

Від’ємні десяткові числа при введенні автоматично перетворюються на зворотний або додатковий двійковий код і в такому вигляді зберігаються, переміщуються і беруть участь у математичних операціях. При виведенні чисел відбувається зворотне перетворення у від’ємні десяткові числа. Від’ємні числа в прямому, зворотному і додатковому кодах мають різне зображення.

Прямий код двійкового числа являє собою код, отриманий прямим перетворенням числа з десяткової системи числення у двійкову. Значення знакового розряду для додаткових чисел дорівнює нулю, а для від’ємних чисел – 1. Знаковий розряд відокремлюється точкою від розрядів двійкового коду числа. Отримані при додаванні числа у всіх кодах зображуються однаково – двійковими кодами з цифрою нуль у знаковому розряді.

Приклад 1. Прямий код числа 6 і –6 (величина розрядної сітки n = 4):

+6→0.0110;
-6→1.0110.

знаковий розряд

Зворотний код. Зворотний код позитивного додаткового числа збігається з прямим кодом. Зворотний код від’ємного числа отримується з прямого коду шляхом інверсії всіх його розрядів, окрім знакового. Для цього всі цифри числа замінюються на протилежні, а в знаковий розряд ставиться одиниця.

Приклад 2. Зворотний код числа –6 (величина розрядної сітки n = 4):

+6→0.0110 – прямий код;
–6→1.0110 – прямий код;
–6→1.1001 – зворотний код.

Додатковий код. Додатковий код для додатного числа збігається з прямим кодом. Додатковий код від’ємного числа отримується зі зворотного коду шляхом додавання одиниці до його молодшого розряду.

Приклад 3. Додатковий код числа –6 (величина розрядної сітки n = 4):

+6→0.0110 – прямий код;
–6→1.0110 – прямий код;
–6→1.1001 – зворотний код;

$$\begin{array}{r} +1.1001 \\ 1 \\ \hline 1.1010 \end{array}$$

–6→1.1010 – додатковий код.

Особливості віднімання чисел у двійковій системі числення за допомогою додаткового коду

Віднімання у двійковій системі числення за допомогою додаткового коду замінюється операцією додавання прямого та додаткового кодів або додаткового та додаткового кодів різних значень (чисел) у випадку віднімання двох від'ємних чисел.

Наприклад, якщо за основу подання коду взято один байт, то для подання числа буде відведено 7 розрядів, а для запису коду знака – один розряд.

При додаванні чисел у прямому та додатковому кодах, якщо результат є додатним числом, виникає одиниця перенесення у знаковому розряді, яка випадає за розрядну сітку та не впливає на результат. Перед тим, як виконувати додавання двійкових чисел у прямому та додатковому кодах, треба зрівняти кількість розрядів у числах у двійковому коді до того, як перетворювати число з прямого коду в додатковий. Додавання відсутніх розрядів здійснюється шляхом написання нулів у старших розрядах.

Приклад 4. Виконати віднімання двох чисел у двійковій системі числення за допомогою додаткового коду $12_{10}–7_{10}$.

Замінимо операцію віднімання операцією додавання

$$12_{10}–7_{10}=12_{10}+(–7_{10})=5_{10}.$$

Перетворюємо числа з десяткової системи числення у двійкову:

$12_{10}=1100_2$;

$7_{10}=0111_2$.

Записуємо прямий код чисел:

$+12_{10}\rightarrow 0.1100_2$ – прямий код числа $+12_{10}$;

$–7_{10}\rightarrow 1.0111_2$ – прямий код числа $–7_{10}$.

Отримуємо додатковий код числа $–7_{10}$ у двійковій системі числення:

$–7_{10}\rightarrow 1.0111_2$ – прямий код;

1.1000 – зворотний код;

1.1001 – додатковий код.

Додаємо до прямого коду числа +12 додатковий код числа -7 за правилами додавання у двійковій системі числення:

$$
\begin{array}{r}
{}_{+}\ 0.1100 \\
1.1001 \\
\hline
10.0101
\end{array}
$$

↖

одиниця випадає за розрядну сітку.

$12_{10}–7_{10}=1100_2–1001_2=0101_2$.

Зробимо перевірку

$0101_2=5_{10}$.

Приклад 5. Виконати віднімання двох чисел у двійковій системі числення за допомогою додаткового коду $122_{10}–34_{10}$.

Замінимо операцію віднімання операцією додавання

$122_{10}–34_{10}=122_{10}+(–34_{10})=88_{10}$.

Перетворюємо числа з десяткової системи числення у двійкову:

$122_{10}=1111010_2$;

$34_{10}=100010_2$.

Перед тим, як перетворювати число -34 у додатковий код, треба підрахувати кількість розрядів у двійкових числах та зрівняти необхідну кількість розрядів, додавши нулі у старшому розряді.

$122_{10}=1111010_2$ – 7 розрядів;

$34_{10}=100010_2$ – 6 розрядів.

Існує різниця в один розряд, тому у двійковому коді числа 34 треба у старшому розряді додати нуль:

$34_{10}=0100010_2$.

Додаємо знаковий розряд та записуємо прямий код чисел:

$+122_{10}\to0.1111010_2$ – прямий код числа $+122_{10}$;

$–34_{10}\to1.0100010_2$ – прямий код числа $–34_{10}$.

Отримуємо додатковий код числа $–34_{10}$ у двійковій системі числення:

$–34_{10}\to1.0100010_2$ – прямий код;

1.1011101 – зворотний код;

1.1011110 – додатковий код.

Додаємо до прямого коду числа 122 додатковий код числа 34 у двійковій системі числення:

$$\begin{array}{r} + \; 0.1111010 \\ 1.1000000 \\ \hline 10.1011000 \end{array}$$

↖

випадає за розрядну сітку.

$122_{10}–34_{10}=1111010_2–100010_2=1011000_2$.

Зробимо перевірку

$1011000_2=88_{10}$.

Порядок виконання

1 Виконати додавання двійкових чисел у прямому коді, перевірити результат, перейшовши в десяткову систему числення.

Підрахунок суми Z = X + Y, де:

Варіант 1 1) X = 00111111; Y = 00101111; 2) X = - 01111000; Y = 01101011; 3) X = 01000101; Y = - 01010010.

Варіант 2 1) X = 00101111; Y = 00111000; 2) X = - 01010110; Y = 01001011; 3) X = 01001100; Y = - 10000000.

Варіант 3 1) X = 00010100; Y = 00100100; 2) X = - 01111000; Y = 00101101; 3) X = 00110001; Y = - 00111011.

Варіант 4 1) X = 01011011; Y = 00010010; 2) X = - 01110110; Y = 01110000; 3) X = 00011101; Y = - 00110111.

Варіант 5 1) X = 00110101; Y = 00010010; 2) X = - 01101100; Y = 01100001; 3) X = 00110110; Y = - 01101010.

Варіант 6 1) X = 01001100; Y = 00010010; 2) X = - 01101110; Y = 01010100; 3) X = 00110110; Y = - 01110011.

Варіант 7 1) X = 00110101; Y = 00101001; 2) X = - 01101010; Y = 01101001; 3) X = 01011001; Y = - 01100101.

Варіант 8 1) X = 00111110; Y = 00011101; 2) X = - 00110101; Y = 00101000; 3) X = 00011111; Y = - 01001011.

Варіант 9 1) X = 01000110; Y = 00010100; 2) X = - 01100001; Y = 01001101;
3) X = 00110001; Y = - 01101000.

Варіант 10 1) X = 00111011; Y = 00010111; 2) X = - 01110001; Y = 01001100;
3) X = 00101100; Y = - 01000111.

Варіант 11 1) X = 00011100; Y = 00111111; 2) X = - 01001101; Y = 00110010;
3) X = 01000011; Y = - 01000100.

Варіант 12 1) X = 01010010; Y = 00100000; 2) X = - 01100101; Y = 00111110;
3) X = 00100000; Y = - 01100110.

Варіант 13 1) X = 01011011; Y = 00001111; 2) X = - 01111110; Y = 01001001;
3) X = 00110001; Y = - 01000110.

Варіант 14 1) X = 00100111; Y = 00111001; 2) X = - 01011010; Y = 01011000;
3) X = 00011101; Y = - 00110001.

Варіант 15 1) X = 00100101; Y = 00110111; 2) X = - 01100000; Y = 00110100;
3) X = 00110100; Y = - 01101111.

Варіант 16 1) X = 01001100; Y = 00100111; 2) X = - 01110100; Y = 00110000;
3) X = 00101101; Y = - 01010110.

Варіант 17 1) X = 00011011; Y = 00010101; 2) X = - 01101110; Y = 00100101;
3) X = 00011101; Y = - 01011101.

Варіант 18 1) X = 01100010; Y = 00010110; 2) X = - 01110010; Y = 00110011;
3) X = 01100000; Y = - 01100111.

Варіант 19 1) X = 00010001; Y = 00111111; 2) X = - 01111101; Y = 01110011;
3) X = 00111010; Y = - 01010100.

Варіант 20 1) X = 00110001; Y = 00101010; 2) X = - 01101101; Y = 01000000;
3) X = 00011010; Y = - 01101110.

2 Виконати додавання двійкових чисел у зворотному коді, перевірити результат, перейшовши в десяткову систему числення.

Підрахунок суми Z = X + Y, де:

Варіант 1 1) X = - 01010100; Y = 01011100; 2) X = 01100110; Y = -00101101; 3) X = 01100100; Y = - 01101100.

Варіант 2 1) X = - 00111001; Y = 01100110; 2) X = 01110110; Y = - 01010001; 3) X = 01101111; Y = - 01110111.

Варіант 3 1) X = - 00011100; Y = 00100000; 2) X = 01000101; Y = - 00111101; 3) X = 00011011; Y = - 01010011.

Варіант 4 1) X = - 00100111; Y = 01001000; 2) X = 01100111; Y = - 00101011; 3) X = 01010111; Y = - 01101100.

Варіант 5 1) X = - 00100000; Y = 00101001; 2) X = 01100001; Y = - 01010111; 3) X = 01001100; Y = - 01111100.

Варіант 6 1) X = - 01001111; Y = 01101011; 2) X = 01101111; Y = - 00100100; 3) X = 01101101; Y = - 01110010.

Варіант 7 1) X = - 00011001; Y = 00110000; 2) X = 01100000; Y = - 00101101; 3) X = 00110000; Y = - 00110111.

Варіант 8 1) X = - 00101110; Y = 01011111; 2) X = 01111011; Y = - 01010001; 3) X = 00100100; Y = - 10000000.

Варіант 9 1) X = - 01101101; Y = 01101110; 2) X = 01010011; Y = - 01010001; 3) X = 00101101; Y = - 01100001.

Варіант 10 1) X = - 01100110; Y = 01111100; 2) X = 01101001; Y = - 00101110; 3) X = 01010101; Y = - 01100011.

Варіант 11 1) X = - 00001111; Y = 01010001; 2) X = 01101010; Y = - 00100011; 3) X = 01001101; Y = - 01110100.

Варіант 12 1) X = - 00111100; Y = 00111101; 2) X = 01011001; Y = - 00111100; 3) X = 01001011; Y = - 01010111.

Варіант 13 1) X = - 00110111; Y = 01110000; 2) X = 01110111; Y = - 01010010; 3) X = 00011111; Y = - 01101000.

Варіант 14 1) X = - 01001101; Y = 01010000; 2) X = 01000011; Y = - 00111010; 3) X = 01100011; Y = - 01101010.

Варіант 15 1) X = - 00110111; Y = 01110100; 2) X = 01110111; Y = - 00111101; 3) X = 00100100; Y = - 01101111.

Варіант 16 1) X = - 00110001; Y = 01000000; 2) X = 01001011; Y = - 01001010; 3) X = 00100100; Y = - 01010100.

Варіант 17 1) X = - 00010110; Y = 01001001; 2) X = 01100010; Y = - 01001011; 3) X = 01010101; Y = - 01111110.

Варіант 18 1) X = - 01010000; Y = 01110100; 2) X = 01101000; Y = - 00100111; 3) X = 00111110; Y = - 01111010.

Варіант 19 1) X = - 01101000; Y = 01111110; 2) X = 01111101; Y = - 00110010; 3) X = 00101100; Y = - 01100111.

Варіант 20 1) X = - 00111101; Y = 01110110; 2) X = 01100101; Y = - 01001000; 3) X = 01001011; Y = - 01111010.

3 Виконати додавання двійкових чисел у додатковому коді, перевірити результат, перейшовши в десяткову систему числення.

Підрахунок суми Z = X + Y, де:

Варіант 1 1) X = - 00101011; Y = 01010111; 2) X = 01101010; Y = - 01000001; 3) X = 00011111; Y = - 01101111.

Варіант 2 1) X = - 01100011; Y = 01101111; 2) X = 01001100; Y = - 00101100; 3) X = 00110111; Y = - 01001100.

Варіант 3 1) X = - 00111000; Y = 01001111; 2) X = 01110001; Y = - 01100000; 3) X = 01001111; Y = - 01010011.

Варіант 4 1) X = - 01000011; Y = 01101011; 2) X = 01111101; Y = - 01000111; 3) X = 01101000; Y = - 01111101.

Варіант 5 1) X = - 00101110; Y = 01010110; 2) X = 01011000; Y = - 00110011; 3) X = 00101011; Y = - 01010101.

Варіант 6 1) X = - 01110100; Y = 01111101; 2) X = 01001110; Y = - 00110010; 3) X = 01010101; Y = - 01011110.

Варіант 7 1) X = - 00100100; Y = 00111010; 2) X = 01010100; Y = - 00101011; 3) X = 00011110; Y = - 01011110.

Варіант 8 1) X = - 01011001; Y = 01100100; 2) X = 01101001; Y = - 01000111; 3) X = 00111011; Y = - 01011100.

Варіант 9	1) X = - 00011111; Y = 00111010; 2) X = 01000110; Y = - 00101100; 3) X = 00011100; Y = - 01010101.

Варіант 10	1) X = - 00011001; Y = 01011011; 2) X = 00111101; Y = - 00111100; 3) X = 00110000; Y = - 00110101.

Варіант 11	1) X = - 00001111; Y = 00010010; 2) X = 01001001; Y = - 00111110; 3) X = 01001001; Y = - 01101011.

Варіант 12	1) X = - 00010101; Y = 00011001; 2) X = 01110101; Y = - 01000000; 3) X = 00111001; Y = - 01010000.

Варіант 13	1) X = - 00011010; Y = 00101010; 2) X = 01100100; Y = - 01001011; 3) X = 00100100; Y = - 01000110.

Варіант 14	1) X = - 00011111; Y = 01010011; 2) X = 01001100; Y = - 00111011; 3) X = 01001000; Y = - 01110000.

Варіант 15	1) X = - 00101010; Y = 00110110; 2) X = 01110101; Y = - 01001100; 3) X = 00101100; Y = - 00111001.

Варіант 16	1) X = - 00010001; Y = 01100001; 2) X = 01001111; Y = - 01000101; 3) X = 00110001; Y = - 01111000.

Варіант 17	1) X = - 01011110; Y = 01110100; 2) X = 01111001; Y = - 01000000; 3) X = 00011011; Y = - 00100011.

Варіант 18	1) X = - 00100000; Y = 01001000; 2) X = 01111010; Y = - 00101100; 3) X = 01011000; Y = - 01011010.

Варіант 19	1) X = - 01111100; Y = 01111101; 2) X = 01110101; Y = - 01011011; 3) X = 00011101; Y = - 00110111.

Варіант 20	1) X = - 00011101; Y = 01111101; 2) X = 01111001; Y = - 01001111; 3) X = 00111101; Y = - 01101010.

4 Виконати віднімання двійкових чисел у прямому і додатковому кодах, перевірити результат, перейшовши в десяткову систему числення.

Підрахунок різниці Z = X – Y, де:

Варіант 1 1) X = 00110100; Y = 01000001; 2) X = 01001001; Y = 00111101.

Варіант 2 1) X = 00111111; Y = 01010111; 2) X = 01011010; Y = 00111100.

Варіант 3 1) X = 00111001; Y = 01101001; 2) X = 01110000; Y = 01100000.

Варіант 4 1) X = 01001011; Y = 01110101; 2) X = 00110001; Y = 00110000.

Варіант 5 1) X = 01001010; Y = 01100011; 2) X = 01110100; Y = 01100010.

Варіант 6 1) X = 00100000; Y = 01110011; 2) X = 01111101; Y = 01011001.

Варіант 7 1) X = 01011111; Y = 01110011; 2) X = 01110100; Y = 01000101.

Варіант 8 1) X = 01001110; Y = 01100100; 2) X = 01100110; Y = 01100001.

Варіант 9 1) X = 00101001; Y = 01000010; 2) X = 01001111; Y = 00110110.

Варіант 10 1) X = 00111000; Y = 01010100; 2) X = 00110101; Y = 00100111.

Варіант 11 1) X = 00100111; Y = 01010000; 2) X = 01001100; Y = 00111101.

Варіант 12 1) X = 00110101; Y = 01000010; 2) X = 01000101; Y = 00101100.

Варіант 13 1) X = 01011001; Y = 01100000; 2) X = 01110111; Y = 01001010.

Варіант 14 1) X = 00011111; Y = 01010010; 2) X = 01110111; Y = 00101100.

Варіант 15 1) X = 00101011; Y = 00101111; 2) X = 01010011; Y = 01001111.

Варіант 16 1) X = 00011011; Y = 00101111; 2) X = 01111111; Y = 01111010.

Варіант 17 1) X = 01001011; Y = 01011010; 2) X = 01111111; Y = 01111001.

Варіант 18 1) X = 01001110; Y = 01011001; 2) X = 01110110; Y = 01110110.

Варіант 19 1) X = 00110010; Y = 01011101; 2) X = 01001100; Y = 00110000.

Варіант 20 1) X = 01000111; Y = 01101001; 2) X = 01110000; Y = 01011111.

Завдання для самостійної роботи

1 Згідно з номером у журналі групи вибрати з таблиці 3.1 варіант завдання.

2 Перевести число a_{10} у двійкову систему числення. Зробити перевірку.

3 Перевести число b_{10} у двійкову систему числення. Зробити перевірку.

4 Перевести число c_{10} у двійкову систему числення. Зробити перевірку.

5 Виконати віднімання у двійковій системі числення $a_2 – b_2$ за допомогою додаткового коду. Зробити перевірку в десятковій системі числення.

6 Виконати віднімання у двійковій системі числення $a_2 – c_2$ за допомогою додаткового коду. Зробити перевірку в десятковій системі числення.

Таблиця 3.1 – Варіанти завдання

Номер варіанта	**Число a_{10}**	**Число b_{10}**	**Число c_{10}**
1	934	345	45
2	654	532	24
3	255	240	47
4	865	355	24
5	143	112	34
6	354	213	15
7	545	356	57
8	245	224	86
9	258	127	35
10	964	656	89
11	246	143	24
12	853	754	97
13	689	243	37
14	369	145	25
15	757	634	68
16	942	322	18
17	256	178	35
18	567	421	54
19	397	316	85
20	254	178	32

Зміст звіту

1 Назва роботи.
2 Мета роботи.
3 Завдання та порядок виконання роботи.
4 Результати розрахунків.
5 Висновок.

Контрольні питання

- Що таке прямий код?
- Що таке зворотний код?
- Що таке додатковий код?
- Які правила додавання у зворотному коді?
- Які правила додавання у додатковому коді?

Список літератури

1 Мікропроцесорна техніка: Підручник / Ю.І. Якименко, Т.О. Терещенко, Є.І. Сокол [та ін.]; за ред. Т.О. Терещенко. - К.: Видавництво "Політехнік", 2003. – 440 с.

2 Дибкова Л.М. Інформатика та комп’ютерна техніка: Посібник. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 692 с.

3 Руденко В.Д., Макарчук О.М., Патланжоглу М.О. Практичний курс інформатики / За ред. В.М. Мадзігона – К.: Фенікс, 1999. – 304 с.

4 Андреева Е.В. Системы счисления и компьютерная арифметика / Е.В. Андреева, И.Н. Фалина. – М.: Лаборатория Базовых Знаний, 2000. – 248 с.

5 Фатеева Н.М. Арифметические и логические основы компьютера: Учеб.-метод. указания / Н.М. Фатеева, О.А. Возилкина, Н.В. Тумбаева. – Барнаул: Изд-во АГАУ, 2008. – 53 с.